

ТЕМА 3. МЕТОДИ АНАЛІЗУ КРИЗОВИХ ЯВИЩ

3.1. Діагностика криз в процесі управління

Проблема діагностики досліджувалася в деяких галузях науки досить активно і з різних точок зору. Із сукупності наукових робіт можна виділити кілька груп досліджень, що розрізняються з проблематики та методології діагностики. У діагностиці кризи соціально-економічної системи і причин, що його породжують, на нашу думку, можна виділити: по-перше, вивчення соціально-економічних систем як об'єктів діагностики; по-друге, побудова відповідних моделей соціально-економічних систем; по-третє, дослідження діагностичних систем і їхніх зв'язків з об'єктом діагностики [1, с. 92].

Ці напрямки відрізняються як за предметом дослідження, так і по використаних методах.

Перший напрямок діагностики пов'язаний з розробкою методів вирішення проблем і передбачає такі завдання [1, с. 92] :

- аналіз умов функціонування, в т.ч. елементів систем і зв'язків між ними,
- вивчення можливих станів системи;
- аналіз методів дослідження ознак, що характеризують стан системи;
- збір і обробка статистичних даних, що дозволяють визначити розподіл ймовірностей можливих станів системи (діагнозу), а також закономірності прояву різних факторів;
- збір експериментальних даних про об'єкт.

Другий напрямок діагностики в антикризовому управлінні пов'язано з побудовою моделей соціально-економічних систем і процесів діагностики і, отже, з вирішенням таких основних завдань [1, с. 93] :

- розробкою методів діагностування кризи і причин, що породжують його в соціально-економічних системах;
- обґрунтування правил побудови моделей, що дозволяють визначити причину розвитку соціально-економічних систем в довгостроковій перспективі.

Обидва напрями діагностики в антикризовому управлінні тісно пов'язані; причому зв'язок цей носить двосторонній характер. З одного боку, емпіричний матеріал, отриманий при аналізі конкретних систем необхідний для побудови моделей і для оцінки відповідності цих моделей того чи іншого класу систем реальним умовам господарювання. З іншого боку, рішення теоретичних завдань, сформульованих стосовно до побудови моделей соціально-економічних систем, не тільки важливо саме по собі, але і розширює межі емпіричного дослідження кризи і причин, що породжують його в соціально-економічних системах.

Діагностика як спосіб розпізнавання стану соціально-економічної системи за допомогою реалізації комплексу дослідницьких процедур і виявлення в них слабких ланок і вузьких місць відноситься до методів непрямих вимірів. Елементи соціально-економічних систем, властивості яких підлягають визначенню, звичайно недоступні для безпосереднього спостереження і виміру. Тому слід вимірювати не їхні параметри, а параметри процесів, породжуваних елементами цих систем і доступних для вимірів.

Особливе місце в діяльності працівника органу влади чи місцевого самоврядування займає проблема управління кризовими ситуаціями, вирішення якої дозволяє уникати непередбачених тенденцій і знижувати негативні наслідки. В умовах реформування системи публічного управління при виникненні непередбачуваних ситуацій ніякі види діяльності органу не обходяться без проблем. Одна з основних цілей управління полягає в тому, щоб мінімізувати кількість таких проблем шляхом вибору відповідних форм, методів і засобів управління дозволяють отримати певні гарантії від ймовірних помилок і прорахунків.

Діагностика проблеми - перший крок на шляху її вирішення або локалізації. Постановка діагнозу - необхідна умова успішного функціонування і розвитку окремих систем і суспільства в цілому, а в разі необхідності врахування його результатів допоможе запобігти кризовій ситуації в тій чи іншій сфері.

Діагностика (від грец. *diagnostikos* - здатний розпізнавати) являє собою процес цілеспрямованої дослідницької, аналітичної діяльності суб'єкта управління, пов'язаний з інтерпретацією результатів аналізу, отриманих за допомогою інформаційних технологій для визначення стану об'єкта й проблеми. Діагностику можна розуміти як оцінку діяльності з точки зору отримання загального управлінського ефекту і визначення відхилень, існуючих прогностичних параметрів функціонування підприємства в турбулентному зовнішньому середовищі з метою попередження криз [1, с. 94].

Об'єктом діагностики є складна, високоорганізована динамічна система - всі сфери суспільного життя держави, окрема галузь, конкретна фірма або організація будь-якої форми власності й виду діяльності, а також елементи цих систем - внутрішнє середовище, конкретні ресурси, виробничі функції, організаційна структура, собівартість та ін.

Мета діагностики - встановити діагноз об'єкта дослідження і дати висновок про його сучасний стан і на перспективу з розробкою ефективної соціальної, економічної та політичної стратегії і тактики управління. Цільова установка діагностики в превентивному антикризовому управлінні полягає в тому, що покликана своєчасно попереджати про переростання нормальних ситуацій в проблемні, проблемних - у конфліктні, а також своєчасно націлювати менеджерів на їх усунення.

Завдання діагностики полягають у визначенні заходів, спрямованих на налагодження роботи всіх складових елементів системи і способів їх реалізації. Не можна здійснювати управління тільки на господарському і управлінському рівні, не маючи чіткого уявлення про його стан. Завдання діагностики тісно переплітаються з двома іншими завданнями - прогнозом і аналізом. При цьому прогноз дозволяє уточнити діагноз. Діагностика процесу розвитку об'єкта також допомагає краще усвідомити його існуючий стан. У той же час діагностика є вихідним пунктом прогнозу, оскільки без чіткої і достовірної констатації сформованого положення неможливо оцінити альтернативи розвитку об'єкта. Тому проведення діагностичних досліджень необхідне у всіх структурах і на всіх рівнях управління.

Діагностування - це дослідницький процес, а тому необхідно дотримуватися наступних вимог [1, с. 94] :

- автентичність - основана на першоджерелах;
- об'єктивність - передбачає чітко визначені процедури оцінки і програми дослідження об'єкта;
- точність розрахунків і оцінок.

Сутнісні ознаки діагностики:

- суб'єкт діагностики самостійно вибирає методи, засоби, інструменти, програму дослідження;
- діагностика має міждисциплінарний характер, використовуючи методи економічного аналізу, маркетингу, формальної логіки, статистики, економіко-математичного моделювання, прогнозування, аудиту, конфліктології, психології та ін.;
- головне в діагностиці - це інтерпретація результатів аналізу, уточнення і конкретизація оцінок з метою системної інтерпретації проблеми.

Діагностика повинна спиратися, перш за все, на традиційні принципи аналізу: науковість, комплексність, системний підхід, об'єктивність і конкретність, дієвість, систематичність, оперативність, ефективність, а також на специфічні для неї принципи: комплексність, еластичність, принцип доказовості, об'єктивності та відповідності.

Для оперативного управління кризами необхідно розташувати їх згідно цільової класифікації.

При цьому виходять з різних критеріїв за типом, видом, сферою впливу або можливістю виникнення кризи; за методом визначення; рівнем розвитку; розподілом кризи в часі; характером обліку та можливістю регулювання кризи.

Методи, форми і засоби діагнозу можуть досить суттєво відрізнятися в залежності від природи об'єкта дослідження. Важливим фактором, що впливає на вибір засобів і методів діагнозу, є час; у відповідності з цілями і завданнями діагностування етап об'єкта може оцінюватися на певний

момент часу - цей варіант називається діагностикою статичного стану. Якщо потрібно оцінити стан об'єкта протягом певного періоду часу, здійснюється діагностика процесу.

Діагностика використовує різні методи - аналітичні, експертні, лінійні, динамічного програмування та моделювання [1, с. 95].

До аналітичних відносяться методи, засновані на різних операціях із статистичними даними з використанням комплексного економічного аналізу, бальних оцінок та ін.

Під експертною діагностикою розуміються засоби діагнозу, засновані на узагальненні оцінок експертів. Експертна діагностика будується на інформації, одержаної для цілей діагнозу контактними методами для проведення спеціальних експертних опитувань. При цьому використовується велика кількість прийомів, інструментів і методів.

До методів діагностики криз належать системи формалізованих і неформалізованих критеріїв, розрахунок показників та індексів плато- та кредитоспроможності.

Можливість використання різних методів діагностики дозволяє отримати комплекс принципово нових даних щодо об'єкта, який діагностується, предмета, явища, процесу, а головне - зробити відповідні висновки про його економічний і соціальний розвиток.

Методи діагностики кризи в організації включають також моніторинг зовнішнього середовища і системний аналіз сигналів про можливі зміни стану та конкурентоспроможності підприємств, аудит фінансів, аналіз кредитної політики та заборгованості компанії, визначення ризиків, оцінку поточної організації та прогнозування її можливих коливань у майбутньому.

Інструментами діагностування кризового стану є статистика, моделювання, прогнозування, експеримент, експертиза, маркетингові дослідження та ін., які застосовуються залежно від типу кризи і форми його прояву з метою визначення діагнозу об'єкту дослідження.

Сукупність передумов, методів, принципів і цільової спрямованості діагностики визначає сутність концепції діагностики. Для того щоб правильно оцінити стан об'єкта, необхідна система критеріїв, здатних адекватно відобразити специфіку конкретного об'єкта з урахуванням чинників, що впливають на нього в той чи інший період часу. Це насамперед побудова системи показників для оцінки стану об'єктів, розробка якісних і кількісних характеристик, шкал для вимірювання певних значень цих характеристик і показників.

Діагностика також передбачає класифікацію можливих відхилень основних параметрів явищ, їх проявів, процедури збору і обробки діагностичної інформації від нормативних даних. У загальному вигляді проведення діагностики звичайно передбачає порівняння стану обраного об'єкта з діючою нормою чи еталоном з тим, щоб виявити характер

відхилень - позитивний чи негативний. Цей діагноз, що встановлює відхилення від норми або патологію, застосовується в тих випадках, коли необхідно отримати висновок про відповідність техніко-економічних та інших параметрів об'єкта наявним вітчизняним аналогам.

Приналежність об'єкта до конкретного класу, групи або сукупності дозволяє визначити можливість використання традиційної форми, в основі якої є проведення конкретних цілеспрямованих досліджень. Прикладом тут є розподіл результатів на принципово нові або модифіковані.

Ще один тип діагнозу дозволяє оцінити обраний об'єкт як унікальне поєднання ознак. Він використовується в ситуаціях, коли неможливо провести порівняльні оцінки і зіставлення через відсутність базових параметрів (їх просто немає). Його відмінною рисою є те, що тут немає необхідності в статистичній чи іншій інформації для доказу переваги об'єкта. Досліджуючи стан об'єкта як унікальне поєднання ознак, досить переконатися в їх наявності і дати їм детальну характеристику. Результатом дослідження є відповідність об'єкта, що діагностується нормативно-оптимальному рівню, вимогам, еталону, характеристиці або відхилення від бази порівняння. Результати представляються у вигляді статистичних таблиць або діаграм і дозволяють визначити прогноз стану об'єкта на основі динаміки зміни даних про об'єкт в минулому часі.

Центральне питання в діагностуванні складної проблеми - усвідомлення і встановлення симптомів ускладнень, що допомагає визначити її загальний вигляд. Це сприяє також скороченню числа чинників, які слід враховувати стосовно до управління. Доцільно уникати негайної дії для усунення симптому.

Системний аналіз сигналів про можливі зміни стану та конкурентного статусу фірми, запропонований вітчизняними дослідниками, дозволяє розглядати в сукупності цілий ряд параметрів, які виконують роль індикаторів кризових явищ, свідчать про наростання загроз виконання місії, або, навпаки, можуть інформувати про розширення можливостей організації. Дана методика є ефективною на етапах раннього діагностування криз, коли ставиться мета попередити їх виникнення, не допустити подальшого погіршення результатів діяльності.

Розглянемо групи показників (сигналів про наростання загроз), які допомагають визначити можливі негативні тенденції, що перешкоджають виконанню стратегічних цілей організації.

Діагностика вимагає варіювання альтернативними проектами з виведення організації з кризи чи її недопущення. Природно, це вимагає інформації, що об'єктивно відбиває реальні процеси в системі.

Для виявлення причин виникнення проблеми необхідно зібрати і проаналізувати зовнішню і внутрішню інформацію досліджуваного об'єкта на основі аналізу ринку, фінансових звітів, інтерв'ювання, запрошення консультантів по управлінню або опитування працівників.

При діагностиці кризи ведеться дослідження не статичного стану об'єкта, а його розвитку в часі. Якщо об'єктом діагностики є економіка держави, критеріями діагнозу є макроекономічні показники, в умовах галузі показниками є основні техніко-економічні характеристики, застосовані в бухгалтерському обліку [1, с. 94].

Основна інформація, необхідна для отримання висновку про об'єкт, узагальнюється за двома блоками: вплив факторів, що стабілізують систему; динамічні прояви властивостей системи.

Дослідження цих інформаційних блоків за допомогою засобів і методів діагностики дозволяє отримувати необхідні дані про стан і перспективи розвитку об'єкта. Достовірна інформація з офіційних джерел, що надаються органами державної статистики, є запорукою вірного діагнозу стану економічного об'єкта.

Робота з інформацією здійснюється наступним чином: її збір і групування методом кластерного аналізу з оформленням аналітичних матриць. Ця процедура дозволяє виявити порівнювані між собою об'єкти та особливості їх розвитку. Потім отримані дані узагальнюються.

Обробка статистичного матеріалу передбачає розрахунок індексів і визначення синтетичних показників для оцінки стану об'єкта, що діагностується, тенденцій і закономірностей його функціонування.

Аналіз інформації необхідний для отримання висновків про стан об'єкта, що діагностується. Вони можуть бути представлені у формі тексту і доповнюватися графіками, таблицями, діаграмами та іншим ілюстративним матеріалом.

Всі стадії діагностики тісно пов'язані між собою, недоліки, що виникають в одній з них, позначаються на всьому дослідженні. Завдання антикризового менеджменту полягає в тому, щоб своєчасно розпізнати і забезпечити прийняття таких управлінських рішень, які сприятимуть зниженню впливу негативних процесів на стан об'єкта, тобто локалізації найбільш істотних його проявів.

Зміст та результати діагностичних досліджень дозволяють зробити висновок, що вони є одним з найбільш універсальних засобів отримання достовірної інформації про стан і відхиленнях у розвитку досліджуваного об'єкта. Найбільший ефект від проведення діагностичних досліджень досягається в тому випадку, коли забезпечено використання комплексних підходів до системних методів діагностування.

Таким чином, діагностика - це діяльність з оцінки стану організації з метою визначення проблем її розвитку та ймовірності настання кризи.

Цей процес є дослідницьким, пошуковим, пізнавальним. Найбільш корисне застосування діагностики для визначення реального стану процесів управління. З'ясуємо, що ж може бути об'єктом діагностування, метою і завданням діагнозу, які базові параметри та інші супутні дослідженню поняття.

Об'єкт діагностики - це складна, високоорганізована динамічна система (вся економіка країни, окрема галузь, конкретна фірма або організація будь-якої форми власності), або будь-який елемент цих систем (внутрішнє середовище організації, конкретні види ресурсів, виробничі функції, організаційна структура, собівартість і т. ін.). В основу управління об'єктом, що діагностується, покладено конкретні управлінські процедури [1, с. 94].

Мета діагностики - поставити діагноз об'єкту дослідження і сформулювати висновок про його стан на дату завершення цього дослідження і на перспективу. Досягнувши мету на підставі даних діагнозу, можна буде виробити правильну і грамотну економічну (політичну, соціальну) політику, стратегію і тактику.

Завдання діагностики полягають у визначенні заходів, спрямованих на налагодження роботи всіх складових елементів системи і способів їх реалізації.

Не можна здійснювати управління на будь-якому господарському та управлінському рівні, не маючи чіткого уявлення про його стан. Завдання діагностики тісно пов'язані з двома іншими - прогнозом і аналізом походження.

В діагностиці дуже часто прогноз дає змогу уточнити діагноз. Дослідження процесу розвитку об'єкта також допомагає краще усвідомити його справжній стан. Водночас діагностика є вихідним пунктом прогнозу, оскільки без чіткої і достовірної констатації сформульованого положення неможливо оцінити альтернативи розвитку об'єкта.

Отже, проведення діагностичних досліджень необхідно в усіх структурах і на всіх рівнях управління. Оскільки діагностування - це дослідницький процес, то на нього автоматично переносяться всі основні вимоги щодо будь-якого дослідження.

По-перше, воно має бути автентичним, тобто базуватися на першоджерелах (на первинній достовірній інформації будь-якого виду і будь-якої форми надання).

По-друге - об'єктивним. Це означає, що перш ніж розпочати процес діагностування, його учасникам необхідно виробити процедуру оцінки і скласти програму дослідження об'єкта.

Процедура має враховувати обов'язкові умови: хто проводить дослідження, де воно проводиться; чітко визначати базові параметри, за якими проводиться дослідження. Це дасть змогу мінімізувати вплив фактору суб'єктивізму при постановці діагнозу, а отже, підвищиться його об'єктивність і точність.

По-третє, точність діагностування.

По-четверте, відтворюваність дослідження, але це, скоріше, побажання щодо його якості, оскільки якщо це не хронометраж, фотографія робочого дня або кіноплівка, точно відтворити проведене

дослідження неможливо, хоча б з урахуванням фактору часу, оскільки з його плином обов'язково зміняться одна, дві або всі три обов'язкові умови процедури оцінки дослідження.

Що стосується базових параметрів, то для того, щоб правильно оцінити стан об'єкта діагнозу, необхідна система критеріїв, здатних адекватно відобразити специфіку конкретного об'єкта з урахуванням факторів, що впливають на нього в той чи інший період часу. Це, насамперед, побудова системи показників для оцінки стану об'єктів, розробка якісних і кількісних характеристик, шкал для вимірювання певних значень цих характеристик і показників.

Діагностика також передбачає класифікацію можливих відхилень основних параметрів досліджуваних явищ, об'єктів, їх проявів, процедури збирання й обробки діагностичної інформації. У загальному вигляді проведення діагностичних досліджень звичайно припускає порівняння стану вибраного об'єкта з якою-небудь нормою або еталоном для того, щоб виявити відхилення і визначити їх характер - позитивний або негативний.

Перший тип діагнозу визначається як діагноз такий, що встановлює відхилення від норми або патологію. Він застосовується у тих випадках, коли необхідно отримати висновок про відповідність техніко-економічних та інших параметрів, об'єкта, що діагностується, наявним вітчизняним аналогам.

Другий тип діагнозу дає змогу визначити належність досліджуваного об'єкта до конкретного класу, групи, сукупності. Застосування цього типу дає змогу упорядкувати і систематизувати зміни, що відбуваються в результаті проведення конкретних досліджень, яке припускає отримання висновків про позитивний або негативний стан об'єкта.

Третій тип діагнозу дає змогу оцінити вибраний об'єкт як унікальне поєднання ознак. Він використовується в ситуаціях, коли неможливі порівняльні оцінки і зіставлення через відсутність базових параметрів. Його відмінною рисою є те, що тут немає потреби в статистичній або іншій інформації для доведення переваги об'єкта діагнозу. Досліджуючи стан об'єкта як унікальне поєднання ознак, досить переконатися в їх наявності і дати їм докладну характеристику.

Підсумком будь-якого дослідження є результат, тобто діагноз стану об'єкта діагностування.

Результат - це відповідність об'єкта, що діагностується, якомусь рівню, вимозі, еталону, нормі, характеристиці тощо або відхилення від бази порівняння. Результати подаються у вигляді статистичних таблиць, діаграм, що дають змогу прогнозувати стан об'єкта на основі динаміки зміни даних про об'єкт у часі.

Встановлення діагнозу - необхідна умова успішного функціонування і розвитку окремих систем і суспільства в цілому, а у разі потреби облік його результатів може запобігти кризовій ситуації в тій чи іншій сфері.

Особливе місце посідає проблема управління кризовими ситуаціями, вирішення якої дає змогу уникати непередбачуваних ситуацій та зменшити негативні наслідки. В умовах ринку при розвитку конкуренції і виникненні непередбачуваних ситуацій будь-які види діяльності підприємства супроводжуються проблемами.

Одна з основних цілей управління полягає в тому, щоб мінімізувати кількість таких проблем шляхом вибору відповідних форм, методів і засобів управління. Це дає змогу отримати гарантії щодо ймовірних помилок та прорахунків.

Об'єктом діагностування кризи може бути певна сфера суспільного життя, окрема її галузь, орган влади, установа.

Діагностика проблеми - перший крок на шляху її вирішення або локалізації. Діагностування проблеми в ряді випадків стає процедурою в кілька етапів з прийняттям проміжних рішень.

Центральне питання в діагностиці складної проблеми - це усвідомлення і встановлення її симптомів або можливостей щодо її вирішення. Виявлення симптомів допомагає визначити проблему в загальному вигляді. Це сприяє також скороченню кількості факторів, які варто враховувати в управлінні.

Для виявлення причин виникнення проблеми необхідно зібрати і проаналізувати зовнішню і внутрішню інформацію досліджуваного об'єкта. Таку інформацію можна збирати із застосуванням формальних методів аналізу ринку, аналізу фінансових звітів, інтерв'ювання, запрошення консультантів з управління, опитування працівників тощо.

Інформацію можна збирати і неформально. Під час спостережень важливо помітити розбіжності між релевантною (доречною) і недоречною інформацією та вміти відокремлювати одну від іншої.

Релевантна інформація - це дані, що стосуються конкретної проблеми, людини, мети і періоду часу [5, с. 146].

У процесі діагностування проблеми необхідно знати, як її розв'язати. Для оперативного управління кризами необхідна їх чітка класифікація. При цьому виходять із різних критеріїв класифікації криз, до яких можна віднести: тип або вид, сферу впливу чи виникнення, метод визначення, ступінь розвитку, розподіл у часі, характер обліку, можливість регулювання кризи.

У діагностуванні криз виділяють два етапи [5, с. 147] :

- 1) установлення належності об'єкта до певного класу або групи об'єктів;

2) виявлення відмінностей об'єкта, що діагностується, від об'єктів свого класу шляхом порівняння його фактичних параметрів з базовими.

Перший етап - етап якісної ідентифікації об'єкта - має на меті визначення в об'єкта таких параметрів, що є загальними для деякої сукупності об'єктів.

Наприклад, для діагностики макроекономічної кризи необхідно визначити, до якої групи за типом національної економіки належить певна держава, а саме: до промислово розвинутих країн, до країн, що розвиваються, до країн з перехідною економікою.

Для діагностики кризи в конкретній системі необхідно визначити форму власності цієї системи: державна, приватна, акціонерна і т. ін.

Другий етап - етап кількісної ідентифікації об'єкта. Для цього використовують базові параметри діагнозу, які визначаються як відхилення фактичних від базових.

3.2. Методи моделювання діагностики кризових явищ і процесів

Як наголошувалося раніше, під антикризовим управлінням розуміють:

- аналіз поточного стану органу чи установи з урахуванням зовнішнього середовища, в якому воно знаходиться, і причин виникнення в ньому кризових ситуацій;
- прискорена і дієва реакція на зміни зовнішнього середовища на основі наперед розроблених альтернативних варіантів стратегії розвитку органу чи установи залежно від ситуації;
- розробка процедур оздоровлення органу влади (реорганізація, оптимізація і т.д.) і системи контролю за їх реалізацією;
- упровадження інновацій у всі сфери діяльності органу чи установи.

Всі методи і моделі діагностики можна розбити на три класи, які дозволяють оцінити в якому конкретному стані знаходиться орган або процес в конкретний момент часу, а саме: або у передкризовому стані, або в стані кризи, або в післякризовому стані.

На практиці використовуються моделі, які можна розбити на три класи: моделі діагностики кризового стану; моделі прогнозування кризового стану; змішані моделі, тобто моделі, що дозволяють одночасно проводити діагностику й прогнозувати кризовий стан.

Таким чином, методи, форми і засоби постановки діагнозу можуть дуже істотно розрізнятися залежно від природи об'єкта дослідження. Важливим фактором, що впливає на вибір засобів і методів діагнозу, є час.

Відповідно до цілей і завдань діагностування стан об'єкта може оцінюватися на певний момент часу. Цей варіант називається діагностикою статичного стану. Якщо потрібно оцінити стан об'єкта

протягом певного часу, здійснюється діагностика процесу. Ознакою, що дає змогу провести діагностичні дослідження, є організація самого процесу діагнозу. У діагностиці необхідно точно оцінити реальну потребу у виборі даної форми дослідження та співвіднести її зі складністю і масштабністю об'єкта діагнозу.

Постановка діагнозу ґрунтується на порівнянні. Для того щоб установити відхилення від норми, слід зіставити еталон або сукупність груп параметрів (якісних і кількісних характеристик) з базою порівняння.

Діагностика починається з аналізу. На основі аналізу виявляються загальні закономірності і загальні патології розвитку. Діагностика здійснюється різними методами: аналітичним, експертним, лінійного і динамічного програмування, на моделях.

До аналітичного належать методи, засновані на різних операціях зі статистичними даними. Аналітична діагностика припускає проведення діагностичних досліджень безконтактними методами за допомогою статистичної інформації, з використанням методів комплексного аналізу, бальних оцінок і т. ін. [5, с. 148].

Експертна діагностика - це засоби діагнозу, що базуються на узагальненні оцінок та інформації, наданої експертами. Експертна діагностика будується на інформації, отриманій для цілей діагнозу контактними методами шляхом проведення спеціальних експертних опитувань. У цій діагностиці використовується велика кількість прийомів і методів експертних оцінок, спеціальних коефіцієнтів і показників порівняльної економічної ефективності та ін. [5, с. 148].

Лінійне програмування - це математичний метод, що використовується для визначення кращої комбінації ресурсів і дій, необхідних для досягнення оптимального результату. Він дає змогу оптимізувати той чи інший процес, збільшувати ефективність управлінських рішень, ефективно використовувати ресурси і час. Для застосування цього прийому необхідно кількісно визначити мету - досліджуваний параметр, і наявні орієнтири та обмеження (ресурси, потужності, час) [5, с. 149].

Динамічне програмування - це обчислювальний метод для розв'язування задач управління певної структури, коли задача з багатьма змінними постає як багатокроковий процес ухвалення рішення. На кожному кроці визначається екстремум функції тільки від однієї змінної. У цьому разі дослідження проходить у три етапи [5, с. 149-150] :

1) *побудова математичної моделі.* Діагностика на моделі являє собою процес отримання інформації про об'єкт, що діагностується, за допомогою модельних імітацій;

2) *розв'язування управлінської задачі;*

3) *аналіз і узагальнення отриманих результатів.*

Можливість використання різних методів діагностики дає змогу одержати комплекс принципово нових даних відносно об'єкта, що діагностується, та зробити відповідні висновки щодо його економічного і соціального розвитку.

Соціально-економічний розвиток будь-якого суспільства визначається такими характеристиками: економічним ладом, способом виробництва, політичним режимом, менталітетом, способом життя.

3.3. Роль і значення інформації в діагностиці криз

У процесі діагностики кризи досліджується не статичний стан об'єкта, а його розвиток у часі. Якщо об'єктом діагностики є економіка держави, критеріями діагнозу є макроекономічні показники, якщо галузь, то основні техніко-економічні показники цієї системи, що застосовуються в бухгалтерському обліку.

Основна інформація, необхідна для одержання висновку про об'єкт, узагальнюється за двома основними блоками: впливом факторів, що стабілізують систему; динамічними властивостями системи і масштабами їх прояву.

Дослідження цих інформаційних блоків за допомогою засобів і методів діагностики дає змогу одержувати необхідні дані про стан і перспективи розвитку об'єкта. Достовірна інформація є запорукою правильного діагнозу стану економічного об'єкта. Для дослідження стану будь-якого об'єкта інформація береться з офіційних джерел, наданих органами державної статистики.

Масове статистичне спостереження - це облік максимально можливої кількості одиниць, що входять до галузі дослідження. Це є вихідним матеріалом для статистичних узагальнень і висновків про досліджуваний об'єкт. Одержання даних про досить велику кількість одиниць дає можливість позбутися впливу випадкових причин і встановити характерні риси об'єкта. З формальної точки зору вся отримана інформація про об'єкт, що цікавить нас, проходить три стадії: групування й узагальнення, обробка матеріалу, аналіз. При проходженні цих стадій інформація стосовно діагностики кризи піддається методам статистичної обробки, але заздалегідь здійснюється якісний аналіз параметрів об'єкта. Це необхідно для постановки діагнозу, оскільки в будь-якому об'єкті відбуваються не тільки кількісні, а й якісні зміни [17, с. 64].

На першій стадії роботи з інформацією здійснюються її збирання і групування. Визначається належність тієї чи іншої інформації до конкретної групи, підгрупи, класу за принципом подібності й однорідності. Отримані результати оформляються у вигляді аналітичних матриць. Ця процедура дає змогу виявити порівнювані між собою об'єкти, особливості їх розвитку. Потім отримані дані узагальнюються.

На стадії обробки матеріалу розраховуються індекси і визначаються синтетичні показники для оцінки стану об'єкта, тенденції і закономірності його розвитку.

Заключна стадія (аналіз інформації) необхідна для одержання висновків про стан об'єкта. Вони можуть бути представлені у вигляді тексту і доповнюються графіками, таблицями, діаграмами та іншим ілюстративним матеріалом.

Усі стадії діагностики тісно пов'язані між собою, недоліки, що виникають на одній з них, позначаються на всьому дослідженні.

Результати діагностики викладаються в такій послідовності [17, с. 65] :

1. Визначення загальної тенденції економічного (соціального, політичного) розвитку об'єкта.

2. Розподіл процесу розподілу об'єкта на стадії і визначення того, на якій з них перебуває об'єкт.

3. Подається прогноз розвитку об'єкта.

Увага та ставлення до об'єктивної інформації, її складу і змісту, який постійно змінюється, є важливим, головним аспектом діагностики стану будь-якого об'єкта. Водночас діагностика є вихідним пунктом прогнозу, оскільки без чіткої і достовірної констатації сформованого стану об'єкта неможливо оцінити альтернативи його розвитку. Тому проводити діагностичні дослідження необхідно в усіх структурах і на всіх рівнях управління, оскільки в економічній діагностиці прогноз, як правило, дає змогу уточнити справжній стан досліджуваного об'єкта і гарантувати правильність та ефективність прийнятих управлінських рішень.

Питання для самоконтролю:

1. Особливості діагностика криз в процесі управління.
2. Методи моделювання діагностики кризових явищ і процесів
3. Роль і значення інформації в діагностиці криз.